

„НЕРАЗДЕЛНИ“, ПЕНЧО СЛАВЕЙКОВ

АНАЛИЗ

Ваний Кроен

*Специалност „Чужди езици, литератури и култури“, I курс
Страсбургски университет*

След обучението си в Германия от 1892 до 1898 г., Пенчо Славейков се връща в България, натоварен с културна мисия. Целта му е да посвети усилията си на възхода на модерната българска литература и култура. Негов идеал става създаването на литература, която да предложи по-благородна и възвишена алтернатива на обикновената действителност и в чийто център да бъде поставен индивидът и неговият творчески потенциал.

В поемата „Неразделни“ на Пенчо Славейков, чрез похвата разказ в разказ (*mise en abîme*), проследяваме три гласа. Най-напред е този на младия човек, който спира край брега на реката, за да си почине. След това Калина разказва историята на прокълнатите млади влюбени, лишени от възможността да изживеят своята любов. Чрез диалога вътре в този разказ е дадена думата и на трети говорител, Иво, нейния възлюбен. След това Калина продължава разказа си за това как двамата млади са избрали смъртта, за да останат заедно и са се преобразили във вечни дървета – тя в калина, той в явор. Тук ще изследваме парадоксите в поемата, след това романтическите мотиви, които тя съдържа, и накрая ще разтълкуваме ролята на първия говорител.

Първият парадокс се отнася до съдбата. Според Калина тя е непреклонна и не позволява на двамата влюбени да се съберат приживе. В поемата понятието за съдбата е персонифицирано. Двамата млади трябва да ѝ се подчинят, без да могат да променят каквото и да било. В същото време, още в началото разбираме, че в душите си те се бунтуват и се противопоставят на волята на своите родители и на дълбоко вкоренената патриархална система. Това доказва тяхната смелост и решителност да устоят на всяко изпитание. Любовта им ги подтиква да се опълчат на забраните въпреки безмилостната съдба. Следователно съдбата, този невидим враг, може да бъде предизвикан само с необичайни средства – чрез смъртта на двамата влюбени, в която те ще могат да се съединят. Впрочем, тази идея би могла да се свърже и със съдбата на България: страната

е трябвало дълго време да остане под владичеството на могъща империя, но с упоритост и сила на волята да отстои своята независимост.

Вторият парадокс се отнася до смъртта. В поемата нейното място е централно, и в същото време, съвсем не е, защото не става дума за смърт в обичайния смисъл, т.е. като край на съществуването. В поемата са разказани не едно, а две самоубийства и от тази гледна точка смъртта съвсем осезаемо присъства. Но тази смърт не е истинска, щом след нея влюбените се оказват свързани в друго измерение на съществуването, където вече няма препятствия пред тяхното единение. Също както моментът на самоубийствата им не е край на поемата, той не е край и на тяхното съществуване: за тях дори няма място на гробищата, защото те не са истински мъртви. От останките ми се раждат дърветата, в които се приютяват техните души. Така за тях смъртта е по-скоро ново раждане, ново въплъщение.

В поемата се наблюдават мотиви, характерни за европейската романтическа поезия. Разказите за прокълнати влюбени и за невъзможна любов са типична за романтичката епоха, която на свой ред се вдъхновява от още по-стари мотиви (достатъчно е да споменем най-известния пример с „Ромео и Жулиета“ на Шекспир). Трагичната развръзка на една едва покълнала любов е едва ли не романтическо клише. Но в поемата на Славейков откриваме също така типичната за романтизма идея за възвишеното, представена чрез елементите на природата в следното лексикално поле: „бряг“, „явор“, „калина“, „листи“, „слънце“, „небе“, „клони“... Калина дори сравнява своя любим със слънцето и това сравнение е многозначително, защото слънцето е извор на всеки живот и ако то угасне, животът също ще угасне. Затова, когато Иво се самоубива (угасва), възлюбената му умира на свой ред, неспособна да живее без него. Както крилата на Икар изгарят при прекомерното приближаване до слънцето, така и нейното сърце се пръсва, когато Иво я изоставя, избирайки смъртта.

Възвишеното присъства и чрез елемента на трансцендентното – прераждането на душите. Физическият свят е надхвърлен, за да се премине в една метафизическа вселена, където безсмъртието става възможно чрез сътворяването на очовечени дървета. Творчеството, разбирано като цел на живота, е централна идея на романтичката поезия: човек трябва да остави следа, за да не умре напразно. Тук двамата влюбени сътворяват нов живот от живота си и в този смисъл не умират напразно. Те осъществяват творческия си потенциал и оставят своя белег върху света по един неконвенционален начин: двете влюбени дървета ще съществуват винаги.

В хода на нашия анализ стигаме до въпроса за ролята на различните гласове и по-специално, за този на разказвача, който е главен герой на поемата, макар да не е главен герой на разказаната в нея история. Той ни казва, че песента е „тъжна“, докато ние като читатели не я виждаме точно така. За нас тя е по-скоро пълна с обрати, с напрежение, любов и трагични елементи. Четем я, затаили дъх, но не изпитваме съжаление към съдбата на двамата влюбени, защото за тях всъщност историята е с щастлив край. Следователно гледната точка на разказвача е различна, тя отразява по-скоро отзвука на историята лично върху него. Дали Калина не му я разказва, за да го подтикне да направи важни изводи за самия себе си? Още повече че разказвачът изглежда меланхоличен, някак отсъстващ, обърнат изцяло към собствения си свят и собствените си мисли, точно както си представяме романтичните поети: страдащи, съзерцателни, търсещи близост с природата. Образът на „уморения“ човек, който си почива на брега на река, напомня за живота на самия Славейков, който в юношеството си заспива на брега на заледена река и носи последиците от този епизод до края на живота си. Като имаме предвид склонността на поета към създаването на други идентичности и множество алтер-его под формата на различни хетероними в своята антология „На Острова на блажените“, бихме могли да предположим, че е създал разказвача в „Неразделни“ по свой образ и подобие, приписвайки му някои свои черти и преживявания.

Накрая бихме могли да се запитаме за моралното послание на поемата. Ако го приемем буквално, то би изглеждало леко съмнително с внушението, че изходът от невъзможната любов е единствено в смъртта. Сякаш самоубийството е единственото решение пред лицето на неумолимата съдба... Но читателят разбира, че поемата го пренася в едно благородно и възвишено пространство като това на легендите и че е необходимо не да я чете буквално, а да я интерпретира, за да достигне да посланието ѝ, колкото непреходно във времето, толкова и приспособимо към различните епохи. Така то става по-интересно и приложимо: поемата дава нова надежда и на прокълнатите влюбени, и на обикновените хора, като им вдъхва увереност, че искрената любовна клетва може да преодолее всички препятствия. А това послание е учудващо положително и окуражително за поема, която на пръв поглед е толкова меланхолична.

прев. Миряна Янакиева